

ГУСЛА

ЛИСТ САВЕЗА ГУСЛАРА СРБИЈЕ • БРОЈ 31 • ОКТОБАР 2017 • ГОДИНА XIX

ДАНКА ЛАЈИЋ МИХАЈЛОВИЋ

**Певање уз гусле
и нотни записи**

ДАРКО РИСТОВ ЂОГО

**Како се образ
чува у невољама**

БУДИМИР АЛЕКСИЋ

**Епски лик Светог
Јована Владимира**

ДЕЈАН ТОМИЋ

О Илији Вуковићу

ПОДГОРИЦА: СЕДМИ ФЕСТИВАЛ МЛАДИХ СРПСКИХ ГУСЛАРА

БУНТОВНА СРБАДИЈА

БОБАН ТОМИЋ

**Вуксан Марјановић
и његова рукописна
заоставштина**

РАНКО ГОЈКОВИЋ

**Молитва Светом
Цару Николају**

СЛАВКО ПЕРОШЕВИЋ

**Гласноговорник
свог времена**

ГУСЛА

Оснивач и издавач:
Савез гуслара Србије

За издавача:
Слободан Бобан Драшковић

Главни и одговорни уредник:
Трифко Ђоровић

Стручни Савет:
Академик Матија Бећковић
Академик Рајко Петров Ного
Проф. др Јово Радош
Проф. др Михаило Шћепановић
Проф. др. Радивоје Паповић
др Данка Лајић Михајловић
др Слободан Томић
др Смиљана Ђорђевић Белић
др Милош Луковић
Драган Лакићевић
др Будимир Алексић
Будимир Симоновић
Ранко Гојковић
Милош Марковић
Дејан Томић
Светозар Црногорац
Радиша Томашевић

Издавачки колегијум

Радослав Војиновић
Влатко Војводић
Вукота Говедарица
Бобан Драшковић
Мишо Албијанић
Драшко Малићан
Радован Пековић
Мирјана Ивановић
Божо Тепавчевић
Славко Алексић
Драшко Магделинић
Милан Никчевић
Раде Црногорац
Сава З. Станишић
Витомир Арсенић
Радослав Премовић

Припрема и дизајн:
Студио Хум

Штампа: Трилекс
Тираж: 1.000 примерака

Савез гуслара Србије
11500 Обреновац, Цара Лазара 1
ПИБ: 102570334
savezgularasrbije1994@gmail.com

Рачуни: 275-0010222123249-69
Societ Generale
275-001022200375-36
Societ General-девиѕни
Решењем Министарства за
информисање Републике Србије
бр. 651-03-430/98-03 од 25. 11. 1998.
лист Гусле је уписан у регистар
средства јавног информисања

COBISS. SR/ID 141909767

ГУСЛЕ

Гусле моје, од јавора сува,
Шло нам народ и веру очува;
Гусле моје, историјо славна
Од Немање до Косова равна.

С. Н. П.

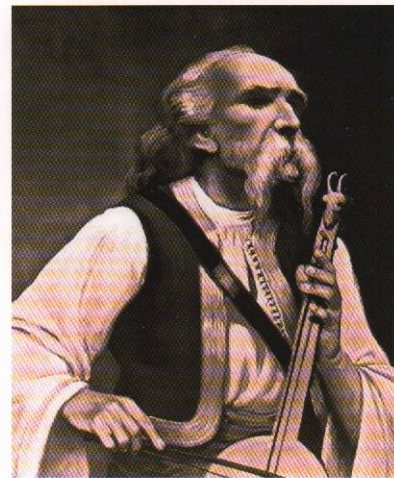
- Д. Милојевић,
проф Војне
Академије
Војнички Гласник
Београд,
1. април
1932. год.

Један сасвим обичан и прост инструмент, личи на велику кашику, превучену кожом, преко које су затегнуте струне од коњске длаке и обично криво дрво савијено затегнутом струном, допринело је, да се очува Српство и помогло да стресе тирански јарам.

Гусле имају за наш народ огроман значај и заслугу. Оне су нас у тешким данима крепиле, дизале наду и дух, челичиле карактере и стварале заточнике слободе. Слепци гуслари мамили су сузе, уздахе, потпиривали освету певајући стару славу и тешке јуначке муке. Када заиграју прсти преко струне и из гусала зајече милозвучни, меки тонови, чине да крв јаче заструји и снага набрекне. Али нису само ти звуци, који све говоре. Уз њих се лепим пробраним речима прича прошлост о краљевима и царевима, прошлост привлачна и пуна сјаја, затим бојеви и јуначки подвизи, славни мегдани и тешке муке јунака. Слушајући речи, које теку у складу са мелодијама гусала, народ је кроз гусле чуо целу своју прошлост, која му је преко гусала лепше и сјајније приказана, него што је у ствари била. Под тешким теретом ропства изгледала је народу прошлост недостижно лепа. О њој је он сањао вековима, у своје је срцу чувао њену слику и жудео да је опет обнови. Зато су му гусле биле символ слободе, у њих је уткао своје срце и душу и преко струна кроз тонове исказивао своја осећања.

Гусле су давно познате. Уз гусле се певало још у доба Немањића, али оне добијају своју снагу тек у доба великих народних катастрофа и робовања. У доба потиштености оне су биле једини друг коме се поверавала душа и једини друг који је умео да теши.

У тешким данима слушали су о Марку и Милошу, о снази и витештву и то је било довољно да их окрепи за нову борбу. Читави нараштаји нападали су се духом са гусала, читави нараштаји умирали су у тежњи за слободом, док није дошао нараштај,

одређен да раскине ропске ланце. А тај нараштај крепио се и снажио кроз своје претке, који су умирући остављали аманет с колена на колени, да се гусле чувају, јер у њима почива народна снага.

А та мала, проста направа, укрштена гудалом, висила је скромно о клину и чим дође у руке вештоме гуслару и певачу он растрезни, разбуди, раздражи и разбесни духове. Шта се пута шкрипнуло зубима и ухватило за нож и пиштољ као да је непријатељ ту, пред очима, једни су гинули подстрекнути гуслама, други су им завидели и желели да буду опевани. Гусле су јечале и кад су пушке праштале и ножеви севали. Филип Вишњић, који је опевао јуначку борбу првог устанка, певао је у рову на Лозници и на Равњу. Искупљени око њега и наслоњени на своје дуге пушке - кремењаче, слушали су српски борци јуначке подвиге Карађорђа и Хајдук Вељка од Крајине, о Чупићу змају од Ноћаја и Катићу Јанку из Рогаче. Ко би тада изостао, ко се не би жртвовао кад се слава опева?!

Вишњић је био слеп и није видео догађаје, али је тражио да му се верно испричају, па их је са пуно песничке маште испевао. Многи су желели да буду опевани, али је Вишњић певао само о заслужним људима и истину. Прича се, да је један Карађорђевој војник давао краву само да и његово име у песми помене, али га је овај одбио, јер није певао за награду но само за народну славу.

Стари су Римљани имали пословицу: кад мачеви звече, музе ћуте; али ми би могли слободно рећи: кад мачеви звече, гусле јече, јер су јечале у највећим мукама и окршају и на тај начин много допринеле народном ослобођењу.

Вишњић је
био слеп и
није видео
догађаје,
али је
тражио да
му се верно
испричају,
па их је
са пуно
песничке
маште
испевао.
Многи су
желели да
буду опевани,
али је Вишњић
певао само о
заслужним
људима и
истину.

ПЕВАЊЕ УЗ ГУСЛЕ И НОТНИ ЗАПИСИ *историја и пошеницијали*

• **За Гусле пише:**
др Данка Лајић
Михајловић
етномузиколог,
виши научни
сарадник у
Музиколошком
институту САНУ

• Певање уз гусле постаје уметност тек када извођач савлада извођачку технику - свирање на гуслама и певање уз њих као занат, затим принципе према којима се поетски текст „омузикаљује“, а онда све то стави у службу сопственог уметничког талента и тренутног надахнућа.

• **Запис певања**
уз гусле Беле
Бартока

Разлога да овај прилог настане је више, а непосредни повод је текст на који сам недавно наишла на интернету. Између осталог, садржи дезинформацију о записивању певања уз гусле нотним писмом. Гуслари и љубитељи певања уз гусле због наклоности ка овој уметности, али ништа мање услед склоности ка личном експонирању, радо и често говоре, па и пишу о традицији, гуслама и епским песмама. Када би наступали из њима припадајуће перспективе извођача или слушалаца, слушаоци/читаоци би били богатији за вредне личне, увек оригиналне доживљаје. Међутим, неретко се дешава да говоре о историјату инструмента, његовој типологији, распрострањености и сличним темама, неопрезно преведећи хипотезе у тезе, износећи тврдње без доказа. Говорнички таленат, значајно присутан код људи формираних у динарској култури, као способност убеђивања слушалаца у садржај говора, постаје опасно оружје оних који говоре о ономе што не познају. Захватајући често у излагањима и теме о којима знају сасвим мало или нимало, они практично дезинфор-

мишу, дискредитују себе и онога ко им је дао прилику да јавно иступе, а у крајњој линији лоше чине читавој идеји очувања овог наслеђа. Тако сам била изненађена да се не устручавају да причају и пишу о нотирању певања уз гусле на начин који открива потпуну неинформисаност. У крајњој линији, није неопходно бити музички писмен да би се прочитали доступни, публиковани вербални текстови о овој теми, те сазнати ко је и шта већ на том пољу учинио, макар и да се не схвати следећи ниво – метода записивања, за коју је неопходно познавање нотног писма. Као научник који се бави проучавањем музичке традиције и певања уз гусле из етномузиколошке перспективе, овој сам теми посветила и један засебан рад и део простора у својој књизи Српско традиционално певање уз гусле: гусларска пракса као комуникациони процес. Надала сам се да ће на тај начин заинтересовани добити прилику да се информишу онолико колико их та темаинтересује. Увиђајући могућност да је научни профил књиге обесхрабрио потенцијалне читаоце у гусларским круговима, одлучила сам да редакцији часописа *Гусле* понудим текст упра-

во о нотирању певања уз гусле како би коначно демистификовали однос гусала и нота. Иако је тема комплексна, овом приликом ћу њене аспекте представити сажетом на начин прилагођен широком читалачком кругу.

О схватању важности музичке компоненте за многе традиционалне фолклорне жанрове сведоче бројне напомене првих записивача и истраживача. Разлога за записивањесамо вербалне компоненте је више, а свакако је један од важних и то да нису били музички писмени. Ово није специфичност српске науке о фолклору, већ општи проблем ране фолклористике, само су се први нотни записи – зачеци музичке фолклористике, појављивали у различито време. Најстарији до сада познати музички записи са простора целе (друге) Југославије настали су још у 16. веку и објављени су у путописном спеву Петра Хекторовића Рибана и рибарско приговарање. Иако се путовање о коме је реч догодило на хрватском подручју, пратеће напомене аутора сутеришу да се ради о српској традицији (Хекторовић каже да су песме „сарбским начином“, сваки за себе, „бугарила“ оба рибара, Паској и Никола, а у прилог тој хипотези иде и анализа др Сање Радиновић, етномузиколога; више на: http://www.music.sanu.ac.rs/MPB_DVD/S.%20Radinovic/Crtice%20o%20fizionomiji%20i%20identitetu.pdf). У овом контексту важно је да је, дакле, још позном ренесансном мензуралном нотацијом записана једна бугарштица (Када ми се Радосаве војевода одиљаше, о Радосаву Северинцу), пример врсте која чини најстарији познати слој усменог епског песништва Срба.

Познато је да је у својој другој збирци Српских народних пјесамиз 1815. Вук Караџић објавио и шест српских песама које је за клавир об-

радио Пољак Франц Мирецки (Francis Mirecki). Ради се о различитим жанровима, али међу њима нема епских, па се овом приликом неће моћи задржавати на тим записима.

Управо овакве записе народних песама, као обраде за клавир, у духу тог времена, објављивао је заслужни историчар музике и утемељитељ хрватске етномузикологије Франьо Кухач (1834–1911). У раду посвећеном гуслама (Prilog za poviest glasbe južnoslovenske. Kulturno-historijska studija, Rad JAZU, XXXVIII, Zagreb 1877, 1–62) објавио је и прве нотне записе гусларске свирке: два илустрају «како гуслар фантазује» (без певања), а два су делимични записи песама са гусларском пратњом, које су «ради бољег разумевања» аранжирани за клавир. Нешто касније (Južnoslovenskenarodne porijekve III, IV, 1880–81), Кухач је објавио неколико записа «приповедних песама» без инструменталне пратње. Недостаци примењене методе записивања чине да се вредност ових записа своди на значај пионирског подухвата и подстицаја на записивање музичке компоненте епских песама, док је њихова употребна вредност у савременој етномузикологији мала. Слично се може рећи и за нотни запис епског певања који је урадио чешки фолклориста, искусни теренски истраживач словенских култура Лудвик Куба (Ludvig/Ljudevit Kubica, 1863–1956) у Триљу, Далмација (Narodna glazbena umjetnost u Dalmaciji: po stručnom svom putova u iz g. 1890. i 1892, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, 4, 22–23).

Важан методолошки напредак у проучавању епских песама омогућен је конструисањем апарата за снимање звука који је примењен прво у оквиру књижевно-лингвистичких истраживања. Колико је познато, прве фонографске снимке (епике) на јужнословенском подручју начинио је Матија Мурко (Matija Murko) 1912. године, а најзначајнији по обиму је подухват Милмана Паррија (Milman Parry), професора класичне књижевности са Харварда, који је 1934. и 1935. у различитим деловима Југославије снимио 3500 алуминијумских фонографских плоча са епским и лирским песмама и разговорима са гусларима. Његову мисију наставио је Алберт Лорд (Albert V. Lord), захваљујући коме је јужнословенска епика добила посебну пажњу у светској јавности.

У непосредном контакту са ства-

3. Женидба Бановић Мијајла

L. A. 1005

гуслар: Танасије Вућић
текст: Танасије Вућић
транскрипција: Валтер Винш

58
V.1

Da p(1)je - va - mo da se ve - se - li - mo
Lasst uns singen, damit wir uns erheitern

60
V.2

Bog(2) nas mi - o vaz - de ve - se - li - o
Der liebe Gott möge uns immer erheitern

80
V.3

Ve - se - li - o i ras - go - vo - ri - o
Erheitern und unterhalten

88
V.4

A po to - me pje - snu da pje - va - mo
Und darnach lasst uns ein Lied singen

88
V.5

Što je pri - je u ze - ma - nu bi - lo
Was früher in der alten Zeit geschah

54
V.6

Još ni zo - re ni bi - je - la(u) da - na
Noch nicht Morgenröte, noch nicht weisser Tag

раоцима-извођачима епских песама, истраживачима филолошке струке је постало јасно да се неке важне законитости о епској техници могу установити тек у сарадњи са стручњацима за музику. Овакав контекст доминантно је усмерио истраживачки пут двојице највећих страних музиколога који су се бавили музиком наше епике, Густава Бекинга (Gustav Becking) и његовог ученика Валтера Винша (Walther Wunsch). У свом најзначајнијем раду о јужнословенској епској традицији Музичка структура црногорског народног епоса (Dermusikalische Baudes Montenegrinischen Volksepos, Archives Neerlandaises de Phonetique Experimentale, VIII-IX, 1933), Бекинг промовише и посебан начин записивања свирања на гуслама у систему са две линије. Овакав систем ће користити и Винш за транскрипцију – нотни запис певања Танасија Вућића са снимака на „златним плочама“ начињеним у Берлину објављен је 1958.

Заслуга за унапређење транскрипције специфичне звучне материје каквоје певање уз гусле припада мађарском етномузикологу и композитору Бели Бартоку (Bartók Béla). Међу нотним записима урађеним према снимцима из колекције Милмана Паррија налазе се и записи певања уз гусле (Bela Bartok and Albert V. Lord, Serbo-Croatian Folk Songs. Text and Transcriptions of seventy-five Folk Songs from the Milman Parry Collection and a Morphology of Serbo-Croatian Folk Melodies, New York: Columbia University Press, 1951; Serbo-Croatian Heroic Songs collected by Milman Parry, I – Novi Pazar: English Translations with musical transcriptions by Bela Bartok, Cambridge and Belgrade, The Harvard University Press and The Serbian Academy of Sciences, 1954: 437–462). Бартоков начин записивања јасан је путоказ за целовиту, али и детаљну транскрипцију, са свим подацима неопходним за комплексно проучавање ове материје.

• Винсов запис Вућића

• Показало се да су програми за вокално, инструментално и вокално-инструментално музицирање различито функционални

У шренућним околностима идеално би било комбиновати искуства и знања народних љулара и академских музичких педагога, док не стипасају генерације академски музички образованих љулара који ће бити адекватни учитељи певања уз гусле за 21. век.

Овде долазимо до кључног питања: чему служи нотни запис певања уз гусле? Етномузиколозима је он једно од средстава за проучавање композиционе и извођачке технике. Уз све мањкавости нотног текста у односу на нетемпероване и додатно непостојане тонске односе, какви карактеришу гусларска извођења, овакви записи су неопходни за анализе, уочавања правилности и одступања од њих. С друге стране, извођачима – гусларима, чак и када су музички писмени, они су само начелна информација о мелодизирању. Певање уз гусле постаје уметност тек када извођач савлада извођачку технику – свирање на гулама и певање уз њих као занат, затим принципе према којима се поетски текст „омузикаљује“, а онда све то стави у службу сопственог уметничког талента и тренутног надахнућа. Задатак стварања, осмишљавања музичке компоненте током извођења (тј. импровизација) кључно разликује гусларе од извођача класичне музике, чија знања и креативност се испољавају само у оквиру интерпретирања већ створеног, компонованог и записаног дела. Од гуслара се очекује да буду оригинални – да понуде музичко-поетско дело које проистиче из личног доживљаја одређене песме, а не (само) из опонашања туђега извођења и замисли. Дакле, нотни запис певања уз гусле њима може бити помоћни педагошки материјал.

Где је у односу на то идеја музичког образовања гуслара? Пре свега, музичко образовање је с разлогом неизоставни део општег образовања. У успешнијим образовним системима музичке способности деце се развијају у оквиру општег образовања и у основним школама, а веома често је реч о свирању управо на једноставним традиционалним инструментима. У Србији је оваква могућност остала у оквирима формалних планова, будући да се немарним односом према култури овај део општег образовања обезвредио, па су у пракси резултати у просеку лоши. Додатно музичко образовање, у музичким школама, у Србији постоји још из југословенских времена и похвално је што држава још увек подржава и финансијски обезбеђује његову доступност за сву талентовану децу. Већ дуги низ година у државним музичким школама постоји и могућност учења извођења традиционалне народне музике – певања

• Савремени етномузиколошки запис певања уз гусле (одломак из песме Дијоба Јакшића према певању Бошка Вујачића, транскрипција Д. Лајић Михајловић)

и свирања народних инструмената. Пракса је показала да су програми за вокално, инструментално и вокално-инструментално музицирање различито функционални, па је учење певања дало боље резултате, свирање је такође на добром путу, а најизразитији су проблеми са певањем уз гусле као најкомплекснијом вештином – истовременим певањем, свирањем и поврх тога – стварањем музике. Како ова проблематика излази из оквира теме, а понешто сам о њој већ и писала, сматрам да је овом приликом важно још само указати на вредност музичког образовања за младе гусларе.

Пре свега, оно доноси боље, реално учење нотног писма (у односу на обично „плитко“ знање које се стекне у основној школи). То је почетни корак ка директнијем и ефикаснијем комуницирању између наставника и ученика, коришћењу записаних техничких вежби и мелодијских модела везаних за саму традиционалну гусларску праксу. Осим тога, музич-

ко образовање доноси освешћивање коришћења музичких изражајних средстава и упознавање спектра могућности њиховог комбиновања. Успешно остваривање ових задатака не само да захтева музичку писменост учитеља, већ и познавање музичке педагогије и методологије преноса музичких знања.

У тренутним околностима идеално би било комбиновати искуства и знања народних гуслара и академских музичких педагога, док не стипасају генерације академски музички образованих гуслара који ће бити адекватни учитељи певања уз гусле за 21. век. У времену када музичка индустрија императивом комерцијалности угрожава традиционално певање уз гусле, изузетно је важно подржати младе гусларе и формирати их као комплексно образоване, високосвесне и музички компетентне учеснике у процесу и пројектима очувања једног од највреднијих елемената нематеријалног наслеђа Србије.